

LARS HERMANSON: *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*. (Avhandlingar fra Historiska institutionen i Göteborg 24, Göteborg 2000), 294 sider.

Denne *doktorsavhandling* fra Göteborg Universitet præsenterer intet mindre end et nyt perspektiv på det 12. århundredes danske samfund, som ellers var fastlåst i det billede af perioden, som historikere havde etableret i begyndelsen af det forrige århundrede. Alene af den grund er afhandlingen uomgængelig for den, som vil beskæftige sig med dansk højmiddelalder. Den repræsenterer et tiltrængt opgør med det 20. århundredes vanetænkning om magtrelationer og politik i dansk middelalder, og den åbner læserens øjne for mange nye udenlandske forskningsbidrag, der viser sig at kunne være med til kaste nyt lys over dansk historie.

Det traditionelle syn på perioden kritiseres med rette af Hermanson for at være institutions- og statsfikseret, idet hans udgangspunkt er, at tidligere forskning mere eller mindre bevidst har skrevet nationalstatens historie og dermed sat staten eller kimen til denne i centrum for samfundsforståelsen. Først og fremmest stiller Hermanson spørgsmålstegn ved den fastgroede norm om en modsætning mellem kirke, kongemagt og aristokrati i perioden og i forlængelse heraf hele forståelsen af et tredelt politisk felt. Om end historikere ikke har været enige om styrkeforholdet mellem kongemagt, kirke og en verdslig opposition, er disse tre faktorer blevet set som basale institutioner i samfundet. Hermanson foretager på dette punkt en gennemgang af historiografien og lancerer derefter sin tese om at periodens stridigheder ikke handlede om konflikter mellem institutioner, men om modsætninger mellem forskellige sociale netværk indenfor en elite bestående af kongefamiliens forgreninger og mere eller mindre indgiftede stormænd med egen magtbasis. Til dette nye perspektiv på periodens konflikter har Hermanson hentet inspiration fra udenlandsk forskning, som har analyseret den middelalderlige magtstruktur med udgangspunkt i de horisontale forbindelser og set konflikter som en integreret del af den middelalderlige samfundsstruktur. Mest inspiration skylder han vel den tyske historiker Gerd Althoff, som netop gennemgående forsøger at forstå det middelalderlige samfund ved at analysere de konflikter og konfliktløsninger, som kilderne frembyder så mange eksempler på. Hermanson lægger ikke op til en bred komparation, men lader sig inspirere af historikers perspektiver anlagt på grundlag af et udenlandsk kildemateriale. Noget sådant var indtil for få år siden ikke helt stuerent i forskningssammenhæng, idet Danmark eller Norden blev opfattet som sær-

egne samfundsformationer, der i kraft af adskillige hundrede års efterslæb i udvikling formodedes at have meget lidt til fælles med det øvrige Europa. Stemningen blandt historikere er efter mit bedste skøn ved at vende til fordel for en komparativ tilgang. Det skyldes ikke mindst, at der i udlandet er blevet fremlagt et revideret syn på de samfund som hidtil er blevet betragtet som klassisk feudale. Vi må derfor nu gå ud fra, at forskellen mellem Norden og det øvrige Europa næppe var så markant som hidtil antaget. (Michael H. Gelting, *Det komparative perspektiv i dansk højmiddelalderforskning*, HT 99,1)

Hermansons afhandling omfatter perioden fra begyndelsen af kong Niels regeringstid 1104 til kong Knud VI's død i 1202. Hvor forskelligt historikerne end har opfattet denne periode, har der hersket enighed om at sætte fokus på den kongelige magtudøvelse og dens samspil med kirken. Hermanson påpeger, at samtidens kilder synes at henvise til en anden magtstruktur end modstillingen kirke- og kongemagt. Andre store mænd end kongen havde også indflydelse, og kilderne taler ofte om disse »magnater«, der imidlertid viser sig ikke at leve op til den rolle som verdslig opposition, de ifølge den traditionelle opfattelse af det danske »slægtssamfund« skulle spille. Magnaterne optræder derimod snarere som politiske strateger, der allierer sig både med konge og bisper for at få del i magten. Hermanson præsenterer en nærmere undersøgelse af de betitlede mænd, som kongen omgiver sig med – *camerari*, *stabularii*, *vilici*, *comites* og *duces*. Historikere har hidtil tillagt disse titelindehavere administrative regeringsfunktioner – på et løst grundlag, viser det sig. Hermanson fremlægger en analyse af udtrykkenes forekomst i diplomernes vidnelister og argumenterer overbevisende for, at de betitlede mænd næppe var embedsmænd i den forstand at de var ansat af kongen og havde deres magt fra ham. De var tværtimod efter al sandsynlighed magtfulde i kraft af egne jordbesiddelser og forbindelser, og de deltog som kongens mænd og rådgivere, fordi de havde noget at tilbyde. Kongen kunne ikke undvære deres støtte. Om der overhovedet var tale om embeder er tvivlsomt. Det viser sig at de samme mænd optræder med forskellige titler i diplomernes vidnelister, så medmindre vi vil argumentere for en avanceret kongelig administration med jobrotationsordning, må vi give Hermanson ret i, at der synes at være andet på spil med disse titler end embeder. Titlerne var højst sandsynligt statusmarkører, som henviste til magt og position snarere end til konkrete embeder eller arbejdsopgaver. Der tegner sig således et billede af et samfund, hvor kongen er stærkt afhængig af venskabelige forbindelser til andre magtfulde mænd. Hermanson går også til andre kilder end diplomerne i sit forsøg på at indkredse tidens

magtfulde mænd, og han dokumenterer til fulde, at krøniker og legender giver udtryk for at magten ikke alene lå hos kongen, men også hos magnater. Begge parter er afhængige af hinanden, deres venner og slægtninge.

Hvor det efter Hermansons analyse står klart, at det er meningsløst at opfatte de verdslige stormænd i perioden som tilhørende et reaktionsnært parti, der modsatte sig en udvikling i retning af et kongedømme efter europæisk standard, er det mindre klart, hvilken rolle kirken som organisation eller kristendommen egentlig spiller i perioden. Det er i alt fald ikke nogen altoverskyggende rolle Hermanson tildeler kirken, og det er problematisk. Alene hele den skriftkultur, som Saxo jo er en fornem repræsentant for, ville være utænkelig uden kirkens indflydelse. Det forbliver i det hele taget et åbent spørgsmål, hvad vi skal stille op med begreber som kirke og kongemagt, når de nu ikke længere blot skal opstilles som hinandens modpoler i den ellers så klassiske modstilling *regnum* og *sacerdotium*. Til trods for den uafviselige relevans af Hermansons analyse af magtrelationer kommer han nemlig langt hen til at smide de to begreber ud med badevandet. Hermanson foreslår, at vi skal opfatte kirke- og kongemagt som to sider af samme sag, men langt når han ikke i denne retning. Hans forståelse af samfundet synes sine steder at fornægte kirkens betydning. (Se fx s. 216 og 247). Vi har efter Hermansons opfattelse biskopper med en allerhøjst sekundær religiøs funktion. I bogens allersidste afsnit søger Hermanson at råde bod på denne mangel og præsenterer nogle overvejelser om kirkens og kongemagts rolle. Jeg vil tillade mig at gætte på, at en fornuftig vejleder har anbefalet Hermanson at tilføje et sådant kapitel, for synspunkterne herfra er slet ikke indarbejdet i afhandlingens øvrige kapitler. I afsnittet indgår det perspektiv, at kirken samarbejdede med kongemagten for at styrke denne, og her burde Carsten Breengårds disputats fra 1982 være omtalt. (Carsten Breengård, *Muren omkring Israels hus. Regnum og sacerdotium i Danmark 1050-1170*. København). Uanset om Breengård efter de fleste historikers mening overdriver kirkens svaghed i det 12. århundrede, udgør hans disputats afgørende nytænkning, idet den præciserer samarbejdet mellem kirke og kongemagt som en alternativ synsvinkel til den weibullske modsætning mellem *regnum* og *sacerdotium*.

Jeg savner også overvejelser om kirkens rolle i forbindelse med Hermansons prisværdige bestræbelser på at etablere en anden forståelse af slægtens rolle i samfundet end den, som den traditionelle opfattelse af slægtssamfundet tilbyder. Det er ellers forfriskende at få præsenteret en eksplicit understregning af, at slægter hverken var konstante eller bio-

logiske bestemte størrelser. Hermanson foreslår radikalt betegnelser som *Skjalmkollektivet*, *Trundkollektivet* som alternativ til det forældede slægtsbegreb. Alligevel – forekommer det mig – optræder disse nye »slægtskollektiver« nu og da i fremstillingen i en rolle som unisone agenter for egne interesser. Og det kan af og til være svært se, hvad forskel der egentlig i praksis er på disse kollektiver og »slægterne i slægtsamfundet«. I sin iver for at understrege det kollektive aspekt af den politiske kamp kommer Hermanson nemlig til at underkende det enkelte individs rolle. Den radikale konsekvens af bilateraliteten er jo netop, at hvert enkelt individ fødes ind i en slægtskreds, som det kun har til fælles med ugifte helsøskende. Skal der opstå operationelle slægter indenfor en sådan struktur, kræver det en kraftig tilsætning af ideologi. Det er rigtigt, at slægterne blandt andet definerede sig som efterkommere efter bestemte forfædre, som det fremhæves med Hermansons opfindelse af forfaders navn + kollektiv som betegnelse for slægten. I udgangspunktet er det imidlertid ikke den fjerne forfader, men de nulevende personer som individuelt definerer deres slægt. Hermanson har ret i at politisk kamp nødvendiggjorde alliancer, men disse kom netop i stand i kraft af individuelle ledertyper, der så at sige udgjorde den lim, som holdt sammen på det løse og ideologisk bestemte slægtsnetværk. Hermanson tager ikke rigtigt konsekvensen af det ellers eksplicitte synspunkt om mangel på automatik i slægtstilhørsforhold. Ærkebiskop Absalon fremstilles fx hos Hermanson som en del af et allerede fastlagt slægtsnetværk snarere end som en fremtrædende repræsentant for kirken. Det billede, Michael Kræmmer for nylig har tegnet af Absalon som både en kirkelig leder og en leder af sin slægt, forekommer mere overbevisende. (Den hvide klan. Absalon, hans slægt og hans tid, Kbh. 1999).

Hermansons betragtninger om slægtsstrategier bygger i høj grad på en artikel, hvor jeg udpeger slægten som et politisk felt, idet der som et led i kampen om ressourcer og magt indgår en diskussion af, hvem der egentlig er beslægtet med hvem. (Thyra Nors, Slægtsstrategier hos den danske kongeslægt i det 12. århundrede: svar til Helge Paludan. Historie, 2000,1.) Det lå ikke fast, men havde magtpolitisk betydning, hvem man var beslægtet med – også når det gjaldt ikke-biologiske relationer som fostbroderskab. Derfor er det også skuffende, at Hermanson end ikke overvejer Saxos oplysning om fostbroderskabet mellem Absalon og Valdemar, men derimod straks accepterer det som en kendsgerning. På Hermansons litteraturliste optræder netop John Linds artikel i HT 92, De russiske ægteskaber: Dynasti og alliancepolitik i 1130'ernes danske borgerkrig, hvori Lind gør opmærksom på, at Saxo står alene med op-

lysningen om den familiære forbindelse mellem Absalon og Valdemar den Store. Udfra andre kilder at dømme er det fuldt ligeså sandsynligt, at Valdemar som barn opholdt sig hos sin morfader Novgorodfyrsten Mstislav Vladimirovich. Vladimir/Valdemar var jo også så at sige navngivet ind i sin morfaders familie og meget taler for, at han først kommer til Danmark på et senere tidspunkt end Saxo vil lade os vide. Han kan næppe have været Absalons diebroder, som Saxo hævder. Men hvorfor mon så Saxo hævder det? Det er ærgerligt, at Hermanson flyr fra at diskutere John Linds undersøgelse på dette punkt, og det er i øvrigt desværre kendetegnende, at Hermanson henviser til undersøgelser med en lakonisk bemærkning i stilen »Lind menar«, »Kræmmer hävdar« og dernæst refererer et synspunkt uden at gå ind i diskussion af dette – og det på trods af at synspunktet har relevans for problemstillingen.

Tiltroen til Saxo, som her på mikroplanet i afhandlingen giver sig udslag i den manglende diskussion af Saxos fremstilling af Valdemars barndom, hænger sammen med, at der trods megen nytænkning hvad angår synet på perioden, metodisk set er noget arkaisk over foretaget: Troen på Saxo som en tilforladelig historiker, troen på at man kan nå tilbunds i hvad der faktisk skete, hvis vi blot kan bestemme Saxos tendens. Denne tro på at tingene bare er som Saxo siger, står Hermanson desværre ikke alene med. Siden Breengård for næsten 20 år siden trak det kildemæssige fundament under Weibull-syntesen væk, synes der nu efterhånden at være tendens til at historikere så småt at vender tilbage til en præ-Weibull opfattelse af Saxo som en troværdig historiker.

Hos Hermanson starter det ellers så godt. I de indledende metodiske hensigtserklæringer på s. 61 hævder Hermanson at ville afholde sig fra rekonstruktion af historiske hændelsesforløb. Han vil analysere Saxos, Roskildekrønikens og helgenlegenders egne forklaringer på deres samtids konflikter og de motiver, som de tillægger centrale personer. Men Hermanson formår desværre ikke at leve op til sine egne intentioner. Det indledende metodiske afsnits klare udsagn »Här skal inte ett händelseförlopp rekonstrueres« (s.61) bliver gjort til skamme i et eksempel, som er illustrativt for de metodiske skyggesider i afhandlingen. Lars Hermanson præsenterer et forslag til en kraftig revision af opfattelsen af mordet på Knud Lavard, som dog om noget må kaldes et hændelsesforløb. Den gængse opfattelse har jo været, at der udbrød en større konflikt efter mordet, hvilket er hvad samtlige kilder fremfører. Hermanson ser sig imidlertid i stand til at gå bag om disse kilders udsagn og hævder, at den egentlige årsag til borgerkrigen ikke er Knud Lavards, men derimod dronning Margretes død. Dette bygger han på, hvad Saxo fortæller om dronning Margretes netværk af giftermålsalliancer. Ifølge Her-

manson er det sammenbruddet af disse alliancer ved dronning Margretes død, som er årsag til de efterfølgende års konflikter. Her er det et afgørende punkt for Hermansons teori, at dr. Margrete og Knud Lavard dør på nogenlunde samme tid, for ellers passer kronologien jo ikke. Saxo henlægger da også – som eneste kilde – og særdeles eksplicit dronning Margretes død til kort tid før mordet på Knud Lavard. Han fortæller, at Knud Lavard opsøgte Dronning Margrete på hendes dødsleje kort tid før han mødte sin skæbne i Haraldsted skov. Ingen tvivl om at Hermanson gerne vil tro Saxo på dette punkt, men han argumenterer altså ikke godt for sagen. Et af argumenterne lyder at Saxo jo har haft adgang til information fra Absalon og Knud Lavards søn, Valdemar I »varför somliga av hans förklaringer kan anses vara trovärdiga«. Dette er jo intet mindre end en tilbagevendende til en 1800tals-læsning af Saxo. Vil man argumentere for Saxos troværdighed, må det gøres anderledes udførligt.

Efter Weibull-syntesens fald står fortsat i dag tilbage påvisningen af Saxos tendentiøse brug af sine kilder. Det, som fortsat har gyldighed om Saxo, er at han arbejdede med de skriftlige kilder, der stod til hans rådighed, og at vi i det omfang vi kender disse kilder, kan se at han lod sig inspirere af indholdet, som ikke blev refereret bare nogenlunde loyalt, men derimod snarere genfortalt med en forfatters kreative drejning af indholdet. Saxo var på ingen måde en afskriver. Ikke alle synspunkter i en afhandling som Curt Weibulls *Saxo, Kritiske undersökningar i Danmarks Historia från Sven Estridsens död til Knut VI* fra 1915 kan fx afvises på grundlag af Weibull-syntesens sammenbrud. Curt Weibulls bog handler først og fremmest om Saxos brug af kilder. Det er korrekt, når Hermanson nævner at brødrene Weibull ikke selv altid drog konsekvenserne af deres egne iagttagelser, men selv brugte Saxos oplysninger positivt, når det passede i deres kram. Men det betyder vel ikke, at eftertidens historikere skal gøre ligeså? Det, vi kan lære af bl.a. Curt Weibull og som fortsat har gyldighed, er, at Saxo, i de tilfælde hvor vi kan kontrollere hans kilder, tydeligvis har manipuleret indholdet. Derfor bør vi vel heller ikke som udgangspunkt anse Saxo for en at være en troværdig kilde til spørgsmål, som ikke kan efterkontrolleres. Vil man endelig argumentere for, at Saxo nu og da er troværdig, så må hele argumentationen rulles ud, både med hensyn til den konkrete begivenhed som man vil hævde at Saxo er en troværdig kilde til, men også i en mere generelt historiografisk forstand. Man kan ikke uden videre forbigå Weibulls påvisning af Saxos tendentiøse brug af sine kilder og heller ikke undlade at se på, hvad der egentlig er blevet diskuteret på denne front siden 1915. Hermanson kunne fx indledningsvis havde støttet sig

til Michael H. Geltings artikel »Kansleren Randulfs to bispevielser« (HT bd. 80, 1980) hvori Gelting nemlig diskuterer Curt Weibulls afvisning af Saxos redegørelse for konflikten mellem Kong Valdemar I og ærkebiskop Eskild og godtgør, at Saxos kronologi svarer til et forløb, der kan følges gennem diplomer.

Hermanson går imidlertid end ikke ind og diskuterer de forskellige kilder til Margretes død. Nærmest en passant falder der ganske vist en bemærkning om, at Knud Lavards Helgenlegende placerer Margretes død på et tidligere tidspunkt, som svarer ganske godt til Næstvedårbogens 1117, men det er ikke noget som påkalder sig Hermansons interesse. Efter almindelige kildekritiske kriterier ville det være et krav at diskutere Knud Lavard-legenden for det tilfælde, at man som her i afhandlingen vil hævde, at Saxo er mere troværdig end denne. Kunne den formentlig relativt velunderrettede helgenlegende tænkes at have et motiv til at placere Margretes død væsentligt tidligere end den faktisk fandt sted? Ja, jeg har ikke noget bud, men hvad værre er, det har Hermanson heller ikke. Næstvedårbogen, som med sin datering af Margrethes død skiller sig ud fra alle andre årbøger, bliver heller ikke kommenteret nærmere. Nu vil jeg langt fra påstå, at det med Knud Lavards Legende og Næstvedårbogen er bevist, at dr. Margrete døde omkring 1117, men jeg vil mene at disse to kilder burde skærpe nødvendigheden af rigtig gode argumenter for at tilslutte sig Saxos påstand om, at Margrete dør omkring 1130. Hermansons argumentation er kun sporadisk. Han har heller ikke konsulteret litteraturen om den ellers rimeligt nok fremhævede mønt, som bærer både Margrete og Niels navne på bagsiden. Hermanson tillægger mønten betydning som et vidnesbyrd om dronningens centrale position og burde nok i den sammenhæng have orienteret sig i den numismatiske litteratur. I så fald ville han have fundet frem til en artikel, hvor Jørgen Steen Jensen på baggrund af møntfund vurderer, at dr. Margrete dør tidligere end angivet af Saxo. (Jørgen Steen Jensen, »The Lund Coinage of King Niels (1104-1134) as Illustrated by the Hoard from Sct. Drotten (1984): A preliminary report« i Sigtuna Papers: Proceedings of the Sigtuna Symposium on Viking Age Coinage 1-4 june 1989, ed. K. Jonsson & B. Malmer (Commentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia Repertis, 6), 1989.)

Hermansons argumentation for at henlægge dronningens død til ca. 1130 lyder i al sin enkelhed: *Saxos detaljerade skildring av Margaretas sjukdom tyder dock på att hans uppgifter i kombination med Helmold er tillförlitliga då både dessa källor förlägger hendes bortgång till runt år 1130.* Der angives således to grunde til at vi skal tro Saxos udsagn. Det første argument, at Saxos udførlige omtale af dr. Margretes sygdom taler for troværdighe-

den, er næsten for banalt. Hvad kan man indvende, udover at Saxos beskrivelser også er fulde af detaljer i Gesta Danorum's første del, som ingen vel trods alt vil påstå er andet end fiktion? Hermanson viser sig her igen at opfatte Saxo som en hæderlig historiker, der viderebringer oplysninger fra mundtlige eller skriftlige kilder. En sådan opfattelse er vel kun mulig, hvis man vælger at se bort fra Gesta Danorum's første, fiktive del. Og det er netop hvad Hermanson synes at gøre. Han nævner Inge Skovgaard-Petersens disputats fra 1987 *Da Tidernes Herre var nær. Studier i Saxos historiesyn*, men synes ikke at reflektere over det væsentligste budskab heri, nemlig at Saxos værk bør opfattes som en helhed.

Det andet argument for, at vi skal tro Saxos oplysninger om dronning Margretes død, er, som jeg forstår den før citerede sætning, at Helmold og Saxo stemmer overens. Dette argument er ringere end det foregående. I første omgang af den simple grund at Helmold faktisk ikke omtaler dr. Margretes død. Han nævner kun dronning Margrete én gang og da i forbindelse med mødet mellem Kong Niels og Knud Lavard i Slesvig, hvor hun tilskynder sin søn Magnus til had mod Knud. Det forholder sig allerhøjest således, at man med god vilje kan fortolke det sådan, at Helmold i sin tekst lader dr. Margrete leve omkring 1130. Det Hermanson mener er muligvis, at Saxos historie ligger så tæt på Helmold, at de begge så at sige bekræfter hinandens rigtighed. Et sådant synspunkt ville imidlertid bygge på et temmelig ureflekteret syn på kilderne. Faktisk får man sine steder det indtryk, at Hermanson ikke tager højde for at Saxo bygger på de kilder eller kilderne til de kilder, vi sidder med i dag. Fx anvender Hermanson på side 142 en omtale af Asbjørn som »ødanernes jarl« hos Knytlinga Saga til at bekræfte Saxos oplysning om, at samme var »præfekt over småøerne«. Denne sammenstilling sker uden så meget som en overvejelse om, hvorvidt Saxo her blot var inspireret af den samme kilde, som Knytlinges kompilator senere anvender. Ligesådan på s. 218, hvor Helmold bekræfter Saxos påstand om Svend Grathes problemer. Ak, ja.

Saxo skriver jo i afhængighed af og opposition til Helmold. Curt Weibulls *Kritiske Undersökningar*, som optræder på Hermansons litteraturliste, påpeger en forbindelse mellem Saxo og Helmold. Og skønt Weibull ikke går længere end til at foreslå at Saxo og Helmold må have arbejdet med samme kildekreds, burde det anspore til nærmere undersøgelser. Jens Christian Jørgensens undersøgelse fra 1965 (*En undersøgelse af kilderne til Helmolds danske meddelelser med særlig henblik på forholdet mellem Helmold og Saxo for perioden 1131-1157*, København), som ganske vist er præget af den Weibullske tendensanalyse, når alligevel nogle spadestik dybere i analysen af forholdet mellem Saxo og Helmold. Han

fastslår, at der er stor overensstemmelse i deres fremstilling af handlingsforløbet i de dansk-tyske relationer. Ikke blot en kerne af begivenheder omtales overensstemmende, men også detaljer nævnes i samme rækkefølge. Saxo må ganske simpelt have haft Helmolds tekst, eller den tekst som Helmold bygger på, foran sig. Der er også forskelle mellem Helmolds og Saxos udlægning af begivenhederne, og det drejer sig om de tilfælde, hvor Saxo går i egentlig polemik mod Helmolds synspunkter. I disse tilfælde vidner polemikken om Saxos afhængighed, idet forskellen mellem teksterne nu består i, at Saxo benægter Helmolds udlægning. Skriver Helmold fx, at Knud og Valdemar tager til Sjælland for at kæmpe mod Sven, så protesterer Saxo: »ikke for at kæmpe men for at forhandle«, og skriver Helmold at Lothar (efter drabet på Knud Lavard) rykker frem mod Danmark for at hævne drabet, så benægter Saxo Helmolds motivering: Lothar rykker mod Danmark, men ikke med henblik på hævn, derimod for at bemægtige sig riget. Mon ikke også det er Helmolds billede af dr. Margrete, som ægger sin søn til had mod Knud, der har inspireret Saxo til at fremstille dronningen stik modsat som fredsstifteren?

Fremfor at lede efter en sandhed bag Saxos udsagn, mener jeg at det er mere frugtbart at fokusere på de tekster vi ved Saxos skrev på grundlag af og i forhold til. De eksisterende historiske udlægninger var næppe ligegyldige for den, der skrev nationens historie. Det afgørende for valget af temaer synes langt hen at have været, hvad tidligere tekster handlede om. Vi bør måske snarere læse kilder som Helmold og Knud Lavard-Legenden – ikke som kilder til en fortidig virkelighed, men som kilder til Saxos historiografiske bagland. Det er disse tekster han skriver på baggrund af og imod. Sådan læst er det oplagt, at Saxo har hentet sin opfattelse af Margrete som fredsstifteren fra Knud Lavard-legenden. Der var fred mellem Knud og Magnus så længe hun levede, hedder det her. Et sådant udsagn kunne bruges i opposition mod Helmolds billede af dronningemoderen, som ægger sin søn Magnus til had mod Knud. Men derudover synes Saxo at have fået den idé at lade Margrete og dermed venskabspagten mellem Knud og Magnus leve længere end i Ordinalet. Det er en højst autoritativ historisk udlægning af historiens gang Saxo ændrer på, når han placerer Margretes død mere end et årti senere end i helgenlegenden. Det bør jo ikke glemmes at alle de skrifter, som vi normalt betragter som Saxos kildegrundlag, var fremstillinger, der var kendt af det begrænsede lærde publikum, som (måske) ville være i stand til at læse *Gesta Danorum*. Politisk kommunikation havde givetvis dengang en begrænset målgruppe, men det har næppe nogensinde været ligegyldigt, hvad folk gik rundt og troede om styret i det

land, de boede i. Kampen for et acceptabelt politisk eftermæle var dengang som nu væsentligt for magthaverne. Mere væsentligt end hvad der faktisk foregik. For nu at bruge et anakronistisk udtryk tror jeg det ville være mere frugtbart at opfatte Saxo som en dygtig spindoktor end en tilforladelig historiker.

Hermanson påpeger selv, at afhandlingens væsentligste resultat er opgøret med opfattelsen af det 12. århundredes politiske kamp som noget, der udspillede sig mellem politisk bestemte partier eller institutioner med særinteresser – og det har han ret i. Det er et endog meget væsentligt resultat.

Thyra Nors

J.P.E. Hartmann og hans kreds. En komponistfamilies breve 1780-1900. Udgivet med indledning og noter af INGER SØRENSEN. Bd 1-3, Det Kongelige Bibliotek og Museum Tusculanums Forlag, 1999, 1832 sider.

INGER SØRENSEN: Hartmann. Et dansk komponistdynasti, Gyldendal, 1999, 656 sider.

I sin fortegnelse side 1748 anfører Inger Sørensen blot to store kildeudgaver fra det 19. århundrede: H.C. Andersens Dagbøger og Kong Christian VIII.s dagbøger og optegnelser. For fremtiden vil denne udgivelse kunne stilles på linie med de to andre, for nok er hovedpersonen J.P.E. Hartmann, og nok er dennes status som en af dansk musikhistories mest fremtrædende skikkelser det naturlige udgangspunkt, men spændvidden er stor både kronologisk og tematisk i de 1764 breve som hermed foreligger trykt og behørigt annoteret.

Det skal lige repeteres, at den første af slægten i Danmark var Johann Hartmann, (1726-93), fra 1766 bosat i København og først og fremmest kendt for sin musik til Johannes Ewalds tekster: »Fiskerne« og »Balders død«. Hans to sønner blev henholdsvis kantor i Roskilde og organist ved Garnisons kirke, og det var sidstnævntes søn, komponisten J.P.E. Hartmann (1805-1900), som kom til at indtage så central en position i det danske musikliv. Også en af fjerde generation gjorde sig gældende som komponist, selv om Emil Hartmann (1836-98) af flere grunde uundgåeligt kom til at stå i skyggen af sin berømte far. Samtlige familiemedlemmer – herunder Emma Zinn, J.P.E. Hartmanns første, komponerende kone – bliver omtalt i udgiverens indledning, som på knap 50 sider giver kort og koncis besked som introduktion til den lange række af breve.